

Terror-ismer

Mats Fridlund: "The Infernal Machines: The Technology of Terrorism from the Guillotine to the Camcorder"

The history of modern terrorism has been strongly influenced by technological change. In the sparse historical research on terrorism, the role of technology has been downplayed in favour of focussing on changing political doctrines. The article is an attempt to describe the history of terrorism from the view of its dominant technologies rather than its dominant doctrines. Four waves of modern terrorism from the 1880s until the present are described from the perspective of the changing tools of terrorists in the form of innovations of new appropriations of existing weapons and media technologies from the dynamite bomb to the camcorder. Contrary to the history of doctrines this gives a history that emphasizes longevity and continuity rather than shifts and revolutions.

Mats Fridlund, f. 1965, Fil.dr, lektor i teknologihistorie ved DTU. Har publiceret bredt om ideologiske teknologier, bl.a. bogen *Den gemensamma utvecklingen. Staten, storföretaget och samarbetet kring den svenska elkrafttekniken*, Symposium 1999, som er et studie om koblingen mellem teknologi, nationalisme og sociale netværk i svensk ingeniørkunst. Arbejder nu med terrorismens teknologi- og videnskabshistorie.

Indhold

Tema

Steven L B. Jensen og Anne Sørensen

Terror-ismer og historie..... 5

Mikkel Thorup

Anarkister og partisaner

– **terroristiske figurer fra den irregulære krigs historie**..... 22

Michael Böss

Kampen om Irland

– **IRA og den irske stat**..... 48

Anne Sørensen

Når terrorisme bliver historie

– **Den vesttyske røde terrorismes efterliv**..... 81

Lars Erslev Andersen

Fra Christian Identity til Aryan Jihad

– **om amerikansk terrorismes baggrund**

i højreekstremisme 111

Mats Fridlund

Helvetesmaskinerna

– **Terrorismens teknologi från giljotinen**

till videokameran 127

er også det værste te på amerikansk tirsdag den 11. september 2001. Artiklen afdækker forskellige grupper, deres motiver og nogle begivenheder, der formede denne trussel fra højre mod det amerikanske samfund – en trussel, der igen viser, at vores erfaringer med terrorisme er mere nærliggende og sammensatte, end vi til tider tror.

Hvor de ovennævnte artikler har et fokus, der blander aktører og forskellige historiske cases, giver Mats Fridlund i sit bidrag en anden tilgang, som

19

er teknologihistorisk. Fridlund undersøger, hvordan teknologien har påvirket terrorismens udvikling fra opfindelsen af guillotinen under den franske revolution til nutidens brug af passagerfly som et angrebsvåben. Der rejses også spørgsmålet, hvad der er afgørende for terroristiske aktiviteter. Er det politiske motivationer og miljø, eller er det teknologien, der spiller en afgørende rolle? Terrorismeforskningen har mest fokuseret på den politiske kontekst og aktørernes handlinger, men terrorister har gennem tiden enten tillempet eller udviklet teknologi til at hjælpe med at opfylde terroristernes egne målsætninger. Fridlund forsøger at påvise, at den teknologihistoriske tilgang kan give et vigtigt bidrag til at forstå terrorismens udvikling.

Vi forventer ikke med temanummeret at kunne give definitive svar på de rejste spørgsmål om terrorisme kontra terrorismer, om terrorforskningens tilbøjeligheder eller om kontinuiteter og brud igennem historien. Til gengæld kan artiklerne hver for sig perspektivere og kvalificere nutidens debatter, og de kan som et samlet hele ses som et anderledes og tankevækkende historisk indspark på et felt, der er meget politisk præget og politisk påvirkeligt. Historien om terrorismen tager os også med i historiens værksted og giver et indblik i kampene om konstruktionen af historien, hvilke fortælle-måder der sætter sig igennem, hvordan fortællingerne kan ændre sig over tid, og hvordan terrorisme på et givet tidspunkt opfattes og beskrives. Dermed sættes nutidens terrorisme i et historisk perspektiv. Forhåbningen er, at tidsafstanden åbner op for nye vinkler på både fortidens og nutidens terrorfænomener.

Temanummeret er redigeret af Steven L.B. Jensen, Klaus Petersen, Per Klüver, Peter Fibiger Bang og Anne Sørensen.

Noter

1. Oversættelser af citater er foretaget af artiklens forfattere.

Helvetesmaskinerna

– Terrorismens teknologi från giljotinen till videokameran

MATS FRIDLUND

När den jihadistiska-salafistiska terrorismdoktrinen gjorde sitt globala politiska genombrott den svarta septembertisdagen 2001 banades dess väg av en ny radikal innovation i form av den 'mänskliga kryssningsroboten' (Hoffman 2006, 133-34) och de teknologiska systemen för satellitsänd nyhetstelevision och internetnyheter som omedelbart multiplicerade och internationaliserade Amerikas terror.¹ Denna betydelse av teknologisk förändring är inget nytt fenomen utan ett genomgående drag i terrorismens historia. Trots detta har teknikens roll för terrorismens utveckling inte getts mycket utrymme av terrorismens historiker. Denna artikel är en ansats till att ändra på detta.

En bidragande orsak till denna brist är troligtvis det doktrinhistoriska fokus som rått inom forskningen om terrorismens historia. Detta fokus etablerades för mer än 20 år sedan av David Rapoport som reagerade mot vad han beskrev som "the conventional wisdom governing terrorism studies", att den "decisive determining condition" bakom terroristaktiviteter var "the technological, not the political, environment" (Rapoport 1984, 658). Med hänvisning till terrorismens påstått stegrade betydelse från 1960-talet menade han att den

... most common explanation for this 'new mode of conflict' is that now we are experiencing the cumulative impacts of specific developments in modern technology. Individuals and tiny groups have capacities that they previously lacked. Weapons are cheaper, more destructive, easier to obtain and to conceal. [...] Modern communications and

transport allow hitherto insignificant persons to coordinate activity quickly over vast spaces. Finally by giving unusual events extensive coverage, the mass media complete the picture. "You can't be a revolutionary without a color TV: it is as necessary as a gun" (Rapoport 1984, 658-59).

För att ge en motbild till detta synsätt skildrade Rapoport terrorismens forntida ursprung i form av tre fall av helig terror i form av de judiska sikarierna, muslimska assasinerna och hinduistiska thugs vilka alla skall ha utfört sina terrordåd med hjälp av sådana enkla teknologier såsom dolkar och strypsnaror. Denna påstådda enkelhet användes för att påvisa teknikens relativa betydelselöshet för utvecklingen av den förmoderna – och i dess förlängning således även den moderna – terrorismen: "Although a relatively simple and common technology prevailed, each example displayed strikingly different characteristics. The critical variable, therefore cannot be technology: rather the purpose and organization of particular groups and the vulnerabilities of particular societies to them are decisive factors" (Rapoport 1984, 659).

Emellertid vill jag hävda att dessa till synes mycket enkla teknologier var varken obetydliga eller utbytbara utan att de snarare framstår som centrala för terroristgruppernas verksamhet. Detta framgår bland annat av att alla dessa grupper fick sina namn från teknologier som sågs som centrala för deras aktiviteter. Sikarierna var en judisk motståndsgrupp under det första seklet som bekämpade den romerska ockupationen vilken fick sitt namn efter det korta svärd *sica* vilket de dolde under sina mantlar innan och efter dess användning i offentliga lönnmord. Den shiitiska sekt och stat som vi idag känner som assasinerna var från och med tusentalet välkänd för att lönnmörda rivaliserande muslimska potentater med en sådan avsaknad av såväl fruktan som ordinära känslor att dess beteende förklarades som orsakat av droger och de betecknades därför som 'hasch-ätare' eller *hashshashin*. Det saknas emellertid konkreta bevis på sådant drogbruk utan deras samlade uppträdande framstår snarare som resultat av religiös berusning från väntande martyrskap. Deras mord betraktades nämligen som religiösa offerceremonier med helgade dolkar som officianternas främsta sakrala redskap. Genom att använda en sådan intim mordteknologi som dolken skall "the injunction prohibiting swords against other Muslims" ha åttlytts samt att detta vapens speciellt intima karaktär "precluded escape and invited martyrdom" (Rapoport 1984, 665). Användningen av sakrala teknologier för utövandet av "holy terror" verkar assasinerna ha gemensamt med de indiska thugs eller *phansigarerna* – 'snaranvändarna' – vilka som påstådda tillbedjare av gudinnan Kali sekelvis fram till 1800-talet skall ha använt heliga snaror för att mörda landsvägsresenärer. Den terror deras offer upplevde i sin dödskamp skall ha frambringats som offergåvor till gudinnan.²

Den specifika utformningen av dessa terrorgruppers teknologier var således

varken obetydlig eller meningslös utan dess särskilda ideologiska och materiella karaktär var snarare kritisk och betydelsebärande. Tyvärr känner vi emellertid alltför lite denna teknikhistoria för att kunna säga någonting mer specifikt om dessa teknologier också var nödvändiga villkor för den förmoderna terrorismens uppkomst. Den följande diskussionen är ett försök att dra upp riktlinjerna för en liknande diskussion om hur centrala olika teknologier har varit för dess moderna praktik, denna våldsverkande idealism som idag benämns terrorism.

Mot en modern historia om terrorismens teknologier

Det finns endast ett fåtal studier av terrorismens teknikhistoria.³ När man diskuterar teknikens betydelse för terrorism är det viktigt att betona att på samma sätt som teknik spelar en central roll för all mänsklig verksamhet, våldsinriktad eller inte, så använder sig terrorister liksom alla människor av teknik för många normala och nödvändiga men triviala aktiviteter i form av mat, kläder, skydd, transport, kommunikation etc. Det finns också forskare som har betonat betydelsen för olika terrorister av utbredningen av nya kommunikationssystem för att möjliggöra enklare och snabbare transport, kommunikation, inspiration och utbildning samt längre räckvidd. Exempel är det europeiska järnvägssystemets betydelse för anarkister och socialrevolutionärer under 1880-talet, det internationella trafikflygsystemet för 1970-talets vänsterrevolutionärer och stadsgerillor samt Internets roll för vår tids rashetsare och jihadister (Schmid & Jongman 1988, Rapoport 2004). Även om dessa frågor är såväl intressanta som relevanta ägnar sig denna studie inte åt sådan mer normal teknikanvändning. Istället kommer den att fokusera på teknologier som fungerar i en *kritiskt möjliggörande roll* för terrorister, i aktiviteter som direkt utövar eller hotar med att använda ideologiskt motiverat våld. Detta består av historier om hur terrorister har utformat nya praktiker för att utveckla nya eller tillägna sig existerande vapen, media och kommunikationsteknologier för att därigenom möjliggöra terroristdåd av tidigare ej skådad art eller omfattning.

Det är huvudsakligen på fem sätt som den tekniska utvecklingen har spelat en roll för den moderna terrorismens utformning och utveckling:

- Som *redskap* för terrorister
(ex. dynamitbomber, automatvapen, bombmanualer)
- Som *redskap* för kontraterrorister
(ex. distraktionsgranater, bombhundar, tortyr)
- Som *mål* för terroristattacker
(ex. oljepipelines, skyskrapor, passagerarflygplan)

- Som *skyddsmedel* för terroristmål (ex. övervakningskameror, flygplatsröntgen, betonghinder)
- I form av *infrasystem* som underlättar för terrorister och kontraterrorister (t.ex. järnvägar, Internet, mobiltelefoni)

Det som huvudsakligen skall tas upp här är hur teknologins historia har påverkat terrorismens historia genom att bidra med nya redskap för terrorister. Detta sker huvudsakligen på två vis, genom *innovation* och *appropriering* av olika teknologier.

Innovation av nya terrorredskap sker huvudsakligen genom improviserade teknologier framför allt diverse terroristbomber, vilka varierar från rörbomber som kan rymmas i en hand till lastbilsbomber fyllda med tusentals kilo sprängämnen. Den andra huvudsakliga innovationen rör vad jag betecknar som *rekonfigurerade konstruktioner* vilket innebär att terrorister omkonceptualiserar en teknologi genom mindre fysiska modifikationer eller genom att använda den på ett radikalt annorlunda vis än det som det var avsett för, något som Edward Tenner beskrivit som "deviant ingenuity" eller en "criminal redefinition of legitimate technology" (Tenner 2004, 167). Två omnämnansvärda exempel är först *kapningar* vilket innebär att ett passagerarflygplan eller tåg omkonfigureras från ett fordon för kommersiell transport till en teknologi för gisslantagning och *mänskliga kryssningsrobotar* vilka användes 11 september 2001 när terrorister transformerade civila trafikflygplan till flygande bomber.

Det andra sättet som terrorister skapar nya terrorredskap är genom att appropriera kommersiellt tillgängliga teknologier. Med detta avses hur terrorister tillägnar sig kommersiella tekniker och utan markanta modifieringar använder sig av dem för att utföra terrordåd. Det finns otaliga exempel bland kommunikations- och vapentechnologier såsom revolvren, AK-47:an, granatgevär (RPG), videokameror, email och Internet. Dessa teknologier används alla omodifierade på det sätt som de var avsedda men för illegala ändamål.

När teknik används som redskap av terrorister blir tekniköverföring över nationella och institutionella gränser av central betydelse, som exempelvis när vapentechnologier som luftvärnsrobotar, vilka utvecklats av och för militära organisationer, på omvägar når kriminella grupper. Den överförda teknologin är både i form av fysisk 'hårdvara' och immateriell 'mjukvara'. Hårdvaran består huvudsakligen av maskiner, vapen, elektronik och kommunikationsteknologier och mjukvaran av *kodifierad* eller *tyst kunskap* om hur man tillverkar eller använder olika terrorteknologier. Den explicita kodifierade kunskapen överförs genom instruktioner i handböcker, videofilmer och på hemsidor medan den tysta kunskapen tillägnas genom praktisk utbildning och färdighetsträning. En fängslande och föga beforskad aspekt av betydelsen av teknisk kunskap och

expertis är att flertalet framträdande terrorister har haft en vetenskaplig eller teknisk utbildning och/eller erfarenhet. Några anmärkningsvärda exempel är Mohamed Atta, Ignaty Grinevitsky, Leonid Krasin, Abu Nidal, Theodor Kaczynski och Osama bin Laden. Listan kan göras mycket längre.

Revolutioner: Terror får modern doktrinär och materiell form

I sin artikel om helig terror beklagade Rapoport dåtidens beklagliga forskningsläge vad gällde terrorismens historia och hävdade att det finns "is no authoritative history of modern terrorism that traces its development from its inception more than a century ago". Men när detta väl fanns skulle det innebära en ny syn på terrorismens utveckling, ity

... the cyclical character of modern terror will be conspicuous, and those cycles will be related not so much to technological changes as to significant political watersheds which excited the hopes of potential terrorists and increased the vulnerability of society to their claims. [...] Since doctrine, rather than technology, is the ultimate source of terror, the analysis must begin with the French, rather than the Industrial Revolution (Rapoport 1984, 672).

Låt oss därför följa Rapoport's uppmaning och börja vår teknikhistoriska analys av den moderna terrorismens historia med den franska revolutionen och med dess främsta terrorteknologi. Ursprunget till den moderna terrorismens tas generellt till "skräckvåldet" (*la Terreur*) 1793-94 under den franska revolutionen vilket med den nyligen utvecklade giljotinen dödade tusentals och terroriserade hundratusentals för att inte säga miljontals människor i Frankrike och resten av världen.

Giljotinen var som teknologi en ny lösning på ett praktiskt effektivitetsproblem hos den traditionella avrättningsteknologin. År 1791 hade en rättsreform införts som förklarade halshuggning till den enda och jämlika formen för framtida dödsstraff. Innan revolutionen hade denna teknik huvudsakligen varit reserverad för adeln och det är inte troligt att Paris bödel Henri Sanson "inflicted the death penalty more than a couple of times a year" (Applbaum 2000, 17). I samband med den nya dödstraffsreformen påpekade emellertid Sanson att "the present technology, the sword, was inadequate to meet the projected demand" (Janes 2005, 75). Eller för att direkt citera den existerande teknologins främste företrädare:

After each execution the sword is no longer in a condition to perform another, being liable to break in two; it is absolutely necessary that it should be ground and sharpened afresh if there be several prisoners to execute at the same time; it would be needful therefore to have a sufficient number of swords all ready. This involves very great – indeed almost

insurmountable – difficulties. It must further be pointed out that swords have very often been broken in the performance of such executions. The executioner of Paris possesses only two, which were given to him by the Parlement of Paris. They cost 600 *livres* each. It must be taken into consideration that, when there are several condemned persons to be executed at the same time, the terror produced by this method of execution, owing to the immense amount of blood that is shed and flows everywhere, creates fear and weakness in the hearts of those who are waiting to die, however intrepid they may be. An attack of faintness forms an invincible obstacle to an execution (Sanson citerad i Lenotre 1929, 149).

Således utvecklades giljotinen delvis som en lösning på ett praktiskt effektivitetsproblem och det skedde med hjälp av dåtidens främsta vetenskapliga och teknologiska expertis. Ursprunget till den nya maskinen var ett förslag från politikern och anatomiprofessorn Joseph Ignace Guillotin om att alla framtida dödsstraff skulle ske i form av halshuggning "by means of a simple mechanism" (Kershaw 1993, 14). Framtagandet av den enkla mekanismen utfördes därefter genom att den franska kirurgakademiens sekreterare Dr Antoine Louis – välkänd uppfinnare av kirurgiska instrument – ansvarade för dess huvudsakliga konstruktion och i samarbete med Sanson utvecklade den vidare med praktiska experiment på kadaver vid Bicetre hospitalet (Kershaw 1993, 44-48; Fahrer 1999, 289). Pianoteknikern Tobias Schmidt tillverkade därefter de första exemplaren av den nya maskinen vilken togs i bruk för första gången i april 1792.

Även om giljotinen inte hade utvecklats för det skräckvälde som påbörjades året efter dess invigning var det som om den utformats med detta fenomen i tankarna. Utav de uppskattningsvis trettiofem till förtiotusen människor som dödades som en direkt följd av skräckväldet beräknas giljotinen ha avrättat nästan sjuttontusen (Mayer 2000, 364). Faktum är att såväl samtida betraktare som sentida historiker har argumenterat för att giljotinen *möjliggjorde* skräckväldet. Med referens till den med skräckväldet samtida författaren François-René de Chateaubriand hävdar historikern Daniel Arasse att giljotinen "was even made *responsible* for the Terror, whose judgments could not, in Chateaubriand's view, have been executed had it not been for that 'graveyard mechanism' whose very invention necessarily bespoke the hand of Providence" (Arasse 1989, 33). Arasse betraktar också skräckväldets avrättningar som en följd av, såväl som en del i, en 'religiös' ritual som skapade en ny gemensam fransk statskropp (*body politic*) och därtill en antiindividualistisk sådan:

The people gathered upon the place de la Révolution to see itself purged of its parasites, and the guillotine had an important part to play in this process of regeneration. It gave substance to the rhetoric of the Revolution. By its operation the rhetoric became reality, and, after destroying the monstrous and mystical body royal [Ludvig XVI], the guillotine modelled the fictive body of the people, the body of a colossus in rude health. [...] By decapitating its victims one by one, by having them mount the scaffold one by one, by repeating for each one of them each phase of the execution, the guillotine demonstrated

that the enemy to be struck down was none other than the individual who had chosen to prefer his own individual will to that of the collective (Arasse 1989, 78, 83).

Det finns även historiker som vill ta diskussionen ett steg längre och argumenterar för att giljotinens roll var mer än symboliskt representativ. Det var maskinens specifika tekniska materiella egenskaper och förbättrade mekaniska effektivitet som utgjorde den kritiska skillnaden. Ett sådant exempel finner vi i den franske historikern Théodore Gosselins beskrivning av giljotinen:

The *ultima ratio* of the Revolution was found. It was a really remarkable fact, and one which certainly had an influence on the course of events, that this machine, invented with a philanthropic intention, should have made its appearance at the precise moment when the revolutionary storm was rising to hurricane force. This decorous, swift, and cleanly instrument came into being at the psychological moment. But what, we may ask, would have happened if Dr. Guillotin had not produced this sinister inheritor of his name? Obviously the want of it would not have prevented the popular risings nor the September massacres; but it is certain that, without the guillotine, the revolutionary tribunal would have found it impossible to perform its functions after the manner that we know. The people would not have endured the sight of such numerous executions by the old method, even supposing that such executions had been possible; and we have seen that, in the opinion of Sanson himself, they would have been impracticable. I am well aware that at Nantes and Lyons the proconsuls had quick methods of disposing of suspects: but the example of the Parisian batches had intoxicated them; and moreover it is probable that neither the cannonades of the Rhône nor the wholesale drowning in the Loire would have taken place in the capital, where the success of the guillotine was owing to its very lack of show, its simplicity, and its silence. This instrument, it seemed, did not kill people; it merely suppressed them (Lenotre 1929 [1893], 160-61, första emfas tillagd).

Detta är inte platsen för en än mer ingående diskussion om huruvida giljotinen orsakade skräckväldet eller ej. Vad vi dock kan konstatera är att det finns argument för att den nya teknologin spelade en central roll i uppkomsten av det nya politiska fenomen som sedermera skulle komma att beskrivas som 'terrorism'.

Efter skräckväldets upphörande skapas termen 'terrorism' av Robespierres mostståndare för att beskriva skräckväldet. Men detta görs inte för att fördöma användandet av terror i allmänhet utan för att peka ut Robespierres skräckvälde som en 'illegitim' form av terror (Sørensen 2003, 13-17). Och terrorism har fortsatt att vara ett mycket kontroversiellt och omstritt fenomen. För att undvika en långvarig diskussion om hur det bör definieras vill jag klargöra att denna artikel i huvudsak ansluter sig till vad som kan beskrivas som 'den nya konsensusdefinitionen' av terrorism som "a politically motivated tactic involving the threat or use of force or violence in which the pursuit of publicity plays a significant role" (Weinberg et al. 2004, 786). Även om denna definition har sina tillkortakommanden är den tillfredsställande för denna studie. Jag vill vidare klargöra att med ett fåtal undantag kommer jag inte att diskutera teknologier som används

för statsterrorism eller folkmordsterrorism. En orsak till detta är – utan att för den skull göra några bedömningar om eller ifall någon form av terrorism är mer betydelsefull, utbredd eller acceptabel – att majoriteten av exempel på dessa sorters terrorism är till sin karaktär mycket annorlunda än 'rebellterrorism'. Särskilt vad gäller dess teknologier som i mångt och mycket består av normala militära och polisiära teknologier vars utvecklings- och användningshistoriker bättre skildras av historiker mer kunniga om militärens roll.⁴

Det hade funnits ett antal framträdande exempel på politiska våldsdåd efter den franska revolutionen såsom det misslyckade attentatsförsöket i Paris på julafton 1800 att med en 'helvetesmaskin' (*machine infernale*) utav krut och järnskrot spränga Napoleon i luften, ett liknande bombattentat 1858 gentemot hans brorson Napoleon III samt irländskamerikanska feniers bombning 1867 av Clerkenwellfängelset utanför London. Vad som emellertid utmärker dessa våldsdåd var att även om de ledde till flertalet civila dödsoffer så var de inte av den representativa och propagandistiska våldsförhållande som skulle komma. Dessa attentat var riktade antingen mot specifika individer med anledning av särskilda illdåd eller så var de försök till mer funktionella våldshandlingar som Clerkenwellbombningen vilken syftade till att frita inspärrade fenier. Istället tas starten på den moderna terrorismens period till ett antal decennier senare med flertalet våldshandlingar av ryska radikaler, europeiska anarkister och amerikanska fenier.

Detta är delvis en följd av David Rapoports forskning. Efter sin pionjärartikel om helig terror fortsatte han med att uppgradera doktrinernas betydelse genom att formulera vad som har blivit den dominanta periodiseringen – och därmed förklaringen – av terrorismens historia. Detta var 'den moderna terrorismens fyra vågor'. Periodiseringen utgår från att den moderna terrorismens startpunkt tas till 1880-talets Ryssland då 'anarkister' påbörjade den första vågen. Inom ett decennium hade denna våg nått Balkanhalvön, Västeuropa och Asien och därigenom blivit "the first global or truly international terrorist experience in history". Detta följdes av tre "similar, consecutive, and overlapping experiences" i form av den antikononiala, nya vänster och religiösa vågorna av revolutionär terrorism. Enligt Rapoport var vågornas internationella karaktärer kritiskt på så vis att "similar activities occur in several countries, driven by a common predominant energy that shapes the participating groups' characteristics and mutual relationships" [min emfas] (Rapoport 2004, 47). Det är denna betoning på ideologiska doktriner som den förhållandevis determinanten i den moderna terrorismens utveckling som denna uppsats vill problematisera. I det följande föreslås en alternativ konceptualisering av terrorismens historia vilket huvudsakligen inte fokuserar på doktrinär 'energi' utan på betydelsen av teknologiska möjligheter. Detta skall inte uppfattas som ett sätt att förkasta den

betydelse av ideologiska faktorer som Rapoport har betonat utan är snarare ett komplementärt försök att skildra denna historia.

Den första vågen: Radikala innovationer

Den första terrorismvågen benämndes såsom den "anarkistiska vågen" och centralt i den nya doktrinen var innovationen av "dådets propaganda". Detta var tanken att sprida ideologier och doktriner på ett annat sätt än genom "ordets propaganda" – tal och skrifter – utan att propagandera genom direkta personliga exempel, genom våldsamma upproriska dåd "that would speak for themselves" (Schmid & de Graaf 1982, 12). Våldsdådet skulle visa på en levande och tillämpad doktrin och på detta vis informera om och sprida ideologin. Den populäraste formen av dådets propaganda var "individuell terrorism" i form av attentat mot framstående individer som representerade de institutioner eller samhällsgrupper man kämpade mot. 1890-talet har blivit känt som "lönmördandets guldålder" då många statsöverhuvuden och framträdande politiker föll offer för anarkisters och socialrevolutionärers kulor, knivar och bomber. Periodens slut har vanligtvis tagits till det första världskrigets utbrott som utlöstes av kulorna från en tidig automatpistol i Sarajevo.

I sin diskussion av den första vågens bakomliggande orsaker ger Rapoport teknologin en bidragande roll genom en omvandling av internationella transport- och kommunikationsmönster:

The telegraph, daily mass newspapers, and railroads flourished during the last quarter of the nineteenth century. Events in one country were known elsewhere in a day or so. Prominent Russian anarchists travelled extensively, helping to inspire sympathies and groups elsewhere; sometimes, [...] they had more influence abroad than at home. Mass transportation made large-scale emigrations possible and created diaspora communities, which then became significant in both the politics of their "old" and "new" countries. Subsequent innovations continued to shrink time and space (Rapoport 2004, 48-49).

Denna betoning av teknologins betydelse är emellertid av en indirekt natur och denna förklaring är heller inte något som återkommer i hans diskussioner av de följande vågorna.

Men teknologin hade genom ett antal radikala innovationer också ett mer direkt inflytande. Det första var genom vad jag kallar den *teknologiska expertisens demokratisering*. Detta var innebörden av tanken på att popularisera och förmedla olika former av terrorteknologisk kunskap framför allt genom olika tekniska handböcker. Vid den internationella revolutionärkongressen i London 1881 utformades ett upprop förklarande följande: "Whereas the technical and chemical sciences has rendered services to the revolutionary cause and are bound to render still greater services in the future, the congress suggests that

organizations and individuals affiliated with the International Workingmen's Association devote themselves to the study of these sciences" (Carlson 1972, 253). Detta följdes under 1880-talet och framåt av publiceringen av recept, instruktioner och handböcker beskrivande hur man kunde konstruera dynamitbomber och andra helvetesmaskiner. Av dessa är den mest (ö)kända Johann Mosts *Revolutionär krigsvetenskap* (1885) vilken slog fast att nuförtiden

the importance of explosives as an instrument for carrying out revolutions oriented to social justice is obvious. Anyone can see that these materials will be the decisive factor in the next period of world history. It therefore makes sense for revolutionaries in all countries to acquire explosives and to learn the skills needed to use them in real situations. It seems to us that far too much time and money has been wasted on false approaches to this objective. Many people obtained expensive text-books meant for professional chemists and not for the layman, and were unable to understand them. [...] We, along with some other people, went a step further, and arranged for popularized versions of technical papers on the production of explosives to be published. However, we found that these also were not well understood. [...] We shall avoid scientific and technical jargon and specialized expressions that impede understanding by the layman. Also, we shall not discuss items of equipment which would be beyond the capability of the non-expert to use them, in most cases. Although we shall recommend a technique that uses only equipment to be found in any household, we are still conforming to practical specifications; we have successfully tested the technique (Most 1978 [1885], 1, 30).

Detta kan ses som ett viktigt steg i formerandet av vad Chandra Mukerji 2003 intressant men felaktigt beskrivit som "a social type that has until recently seemed impossible in the culture: the terrorist engineer" (Mukerji 2003, 676). Det är felaktigt då terroristingenjören har existerat ända sedan terrorismens första våg. Ett av de tidigaste exemplen var Nikolai Kibalchich (1854-1881), en läkar- och ingenjörstudent som hade hoppat av sina studier och blivit en av de ledande gestalterna i utvecklingen av *terroristbomba* under 1880-talet. Han tillhörde den ryska terroristgruppen *Narodnaya Volya* – översatt som *Folkets vilja* eller *Folkets frihet* – och var ledare för dess bombutvecklingsarbete vilket inbegrep framtagandet av olika bomber användande sig av dynamit och elektriska detonatorer. Utvecklingsarbetet var inriktat mot att mörda tsar Alexander II vilket lyckades 1881 med hjälp utav två av Kibalchichs spränggelatinhandgranater (Jensen 2004).

Framför allt dynamitbomba var en radikal innovation som kom att revolutionera många anarkisters och socialrevolutionärers praktik och ledde till att 1880-talet kom att bli känt som "dynamitens decennium" med flertalet framgångsrika attentat med dynamitbomber. De två andra ledande terroristgrupperna i terroristbombens utveckling var de irländskamerikanska *Clan na Gael* – översatt som *Gaelernas familj* – och "Skärmytslingarna" (*Skirmishers*) vilka under 1880-talet inledde bombkampanjer mot brittiska mål. Särskilt deras användning av bomber med tidsutlösning på allmänna platser pekade mot en

Två av den första terrorismvågens radikala terrorteknologier: dynamitbomba och revolution. Den fiktiva representation av det första moderna amerikanska terroristdådet i form av den s.k. Haymarketmassakern i Chicago 4 maj 1886, när en oidentifierad person slängde en dynamitbomba mot en polisstyrka som skulle bryta upp ett arbetarmöte vilken publicerades i tidsskriften Harper's Weekly (Källa: Haymarket Digital Collection, ICHI-03665, Chicago Historical Society).

mindre diskriminerande form av terrorism mer villig att acceptera "oskyldiga" offer än den ryska metodens mer selektiva och diskriminerande attentat mot statsrepresentanter. Detta framgår av feniernas placering av bomber i Londons tunnelbanesystem och järnvägsstationer. Även om dessa bomber misslyckades med att döda många personer förtar detta inte, som Lindsay Clutterbuck har betonat, dess mer massmordsinriktade karaktär:

To infer from the low level of actual casualties that *Clan na Gael* therefore actually attempted to minimise them is to confuse the failure to kill anyone with a desire not to do so. It also shows a lack of understanding of the lethal effect of dynamite when it is detonated in enclosed tunnels, buildings or places of public resort. Their primary objective may not have been to cause large numbers of dead and injured but only good fortune prevented casualties occurring as an inevitable consequence of their actions (Clutterbuck 2004, 169).

Ett ytterligare betydelsefullt teknologiskt genombrott som inte har fått någon ingående diskussion är terroristers appropriering av *revolvern* som ett av deras främsta redskap. Jämfört med tidigare pistoler var revolvern en långt mer effektiv terrorteknologi på så vis att den innebar en drastiskt ökad eldkraft (mer kulor), precision, pålitlighet, bärbarhet samt att den var lättare att dölja på en person. Även om revolverteknologin hade sitt genombrott under 1850-talet går det att med fog hävda att det var först under 1870-talet som den hade överkommit sina barnsjukdomar och blivit en kommersiellt mogen och pålitlig teknologi. En impressionistisk översikt av terroristdåden från 1880-talet visar på långt fler terrorister användande revolverar än knivar eller pistoler. Men vi saknar ännu forskning för att med någon säkerhet kunna säga ifall det samtida genombrottet av den moderna terrorismen och den mogna revolverteknologin utgör ett sammanträffande eller sammanhang.⁵

Den andra vågen: Militärindustriellt momentum

Den andra terroristvågen från 1920-talet till 1960-talet skall ha karaktäriserats av antikolonialt våld genom att nationellt självbestämmande då blev ett centralt mål för terrorister. Detta hade varit ett mål för fenier och andra terroristgrupper redan under den första vågen men blev nu mer utbredd förekommande. Även om vågen inleds under 1920-talet med IRAs kamp mot britterna på Irland kommer dess dominanta aktiviteter först under 1940- och 1950-talet. Terrorism blir då till en central taktik i många antikoloniala upprorsrörelser. Det har också argumenterats för att terrortaktiken var framgångsrik på så sätt att terrorism "was crucial" i att etablera sådana nya stater som Irland, Israel, Cypern och Algeriet (Rapoport 2004, 53). En ytterligare viktig förändring var att terroristgrupper följande exemplet från Menachem Begins Irgungrupp i brittiska Palestina, började beskriva sig som 'frihetskämpar' vilka bekämpade statterror. Slutligen utökade terrorister sina tillåtna mål från statsöverhuvuden och höga statstjänstemän till sådana lägre statsrepresentanter som poliser, soldater och tjänstemän samt civilpersoner tillhörande den 'ockuperande' befolkningsgruppen. Som exemplifierades ovan av feniernas bomber i London så fanns denna mindre diskriminerande terrorism redan under den tidigare fasen men nu blev det mera utbredd och accepterat bland terroristgrupper.

Förändringarna av terrorismens teknologi under perioden skiljer sig från den föregående vågens radikala innovationer på så vis att de i mångt och mycket kan karaktäriseras som influerade av ett *militärindustriellt momentum* från det andra världskriget. Under den första vågen kom de dominanta teknologier huvudsakligen inte från den militära sfären, även om både dynamit och revolverar var vida approprierade av militärer runt om världen. Teknologierna

kom istället från privata industriföretag och individuella uppfinnare som Nobel och Colt. Dessutom hade många av periodens terrorister, såväl som militära kontraterrorister sin träning, erfarenhet och i många fall också motiverande förbittring – som många av de tidigare algeriska soldater i franska armén som gick med i rebellgruppen FLN – från upplevelsen av att strida i det andra världskriget. Detta kan jämföras med betydelsen under den fjärde vågen av stridshärdade arabiska krigsveteraner från det Afghan-sovjetiska kriget.

Under det andra världskriget introducerades framför allt genom den tyska krigsmakten fyra teknologier som skulle komma att bli centrala för efterkrigstidens terrorism: automatkarbinen, plastiska sprängmedel, den politiska radion och tortyr. De tre första användes både av terrorister och kontraterrorister medan tortyr framför allt användes av stater som ett redskap i sin kamp mot terrorister. Den första automatkarbinen var den tyska StG-44 (*Sturmgewehr 44*) men av dess många efterföljare var den mest framträdande – för att inte säga det ikoniska terroristvapnet – AK-47:an eller Kalasjnikov som utvecklades 1941-47 av sovjetiska militären. Det exempel som Tyskland hade satt i användningen av radion som ett politiskt propagandamedium följdes av antikoloniala terroristgrupper som LEHI i Palestina och FLN i Algeriet (Katz 1953, Gibson 1996). Under andra världskriget återinfördes också tortyr som en vida utbredd och systematisk teknologi för terroristbekämpning. Under efterkrigstiden fortsattes traditionen under Frankrikes upprorsbekämpning i Algeriet. Framför allt elektrisk tortyr var något som utvecklades av den franska militären och de nygamla tortyrteknologierna spreds sedan delvis genom franska kopplingar till de amerikanska kontinenterna och Vietnam. Detta var väldigt mycket ett resultat av kriget då de huvudsakliga gärningsmännen bakom tortyren var franska officerare som under kriget "had encountered the Gestapo's methods, including harsh interrogation and torture" (Robin 2005, 45; Robin 2004; McCoy 2006). Kriget ledde också till den första användningen av kemiska massförestörelsevapen av terrorister i form av den judiska gruppen DIN som 1946 lyckades med att förgifta – men sannolikt misslyckades att döda – tusentals tyska SS-män i ett amerikanskt krigsfängläger utanför Nürnberg (Sprinzak & Zertal 2000).

De flesta av dessa nya terroristteknologier kom från appropriering av militära vapenteknologier men vågen såg också introduktionen av en av de mest betydelsefulla innovationerna inom terrorismens teknologi: *bilbomben*. Den första bilbomben var en lastbil fullastad med sprängämnen och användes av den judiska terroristorganisationen LEHI mot en brittisk polisstation i Palestina i januari 1947 (Davis 2006). Den nya teknologin imiterades snart av andra judiska och arabiska terroristgrupper i Palestina. De judiska terroristgrupperna framstår också som pionjärerna vad gällde en annan ny sorts terroristbomb,

den så kallade *pamflettbomben*. Detta var en mer 'fredlig' terrorteknologi i och med att när bomben exploderade så spred den massvis av politiska flygblad över en vid area. Detta var en modifiering och nedskalning av en militärteknik som under kriget hade implementerats i vid omfattning av de allierade i form av vad dess soldater benämnde "bullshit bombs" vilka släppts av bombflygplan över Europa, Afrika och Asien.⁶ En variant av denna teknologi favoriserades under 1970-talet av ANC i Sydafrika vars polis omnämnde den som "ideologiska bomber" (Henkels 1997, 137-38; Jenkin 1987, 55).

Genom att studera denna terrorvåg utifrån dess teknologier ges ett nytt perspektiv på den antikoloniala ideologi som motiverade många av periodens terrorister. Om antikolonial terror var den doktrin som uppeldade många terrorister under denna våg så var det andra världskriget och det militärindustriella komplexets produkter som levererade bränslet till elden.

Den tredje vågen: Appropriering av kommunikationssystem

Krig spelade också en viktig roll under den våg av "ny vänsterterrorism" som påbörjades 1968. Till skillnad från den första vågens vänsterrörelser i form av anarkister och socialrevolutionärer anslöt sig majoriteten av den tredje vågens nya terroristgrupper till någon form av marxistisk ideologi och det var framför allt Vietnamkriget som stod för en stor del av vågens taktiska momentum. Många av de nya terroristgrupperna tog deras inspiration först från Viet Congs kamp mot USA och senare från PLO och flertalet västliga vänstergrupper "saw themselves as vanguards for the Third World masses" (Rapoport 2003, 41).

Beträffande vågens taktiska innovationer betonar Rapoport att "theatrical targets" – som internationella kapningar framför allt av passagerarflygplan men även av tåg och färjor – samt amerikanska medborgare blev nya framträdande mål för internationella terroristattacker under den tredje vågen. Statsponsrad terrorism var också en förlorad doktrin från den första vågen som återupptogs under denna våg. Detta var kopplat till att terrorismen blev mer internationaliserad under denna våg dels genom att många terrorattacker nu utlokaliserades till mål i andra länder än det vilket härbärgerade den regering eller befolkningsgrupp som var de indirekta målgrupperna för terrorkampanjernas verksamhet, dels genom att terroristgrupper skall ha börjat samverka och samarbeta mer internationellt (Rapoport 2004, 56).

Anmärkningsvärt i detta sammanhang är att Rapoport betonar betydelsen av internationalisering och teatraliska mål som flygplanskapningar utan att diskutera inflytandet och synergien med utvecklingen inom massmediateknologi. Om man betraktar förändringen av terrorismens teknologiska system,

så är den tredje vågen mycket sysselsatt med approprieringen av internationella kommunikationssystem i form av det civila passagerarflygsystemet samt nationell och internationell nyhetstelevision. Teknologiskt framstår perioden också som ett skifte i skala och institutioner, från ett fokus på appropriering av enskilda militära vapentyper till appropriering av storskaliga civila kommunikationssystem. Den flaskhals och utmaning som terrorismens systembyggare började uppmärksamma och kämpa med under denna period – och som vi levte med alltsedan dess – rörde att åstadkomma en exponering i internationella nyhetsmedia.⁷

Om 1880-talet tillhörde dynamitbomben så blev 1970-talet "passagerarflygets decennium" i terrorismens historia. Detta var perioden när det internationella passagerarflygsystemet blev terroristernas favoritredskap och –mål, som en samtida kommentator något desperat uttryckte det: "The world cannot permit the boom of air travel to become the tool of criminals" (Arey 1973, 337). Även om det första politiska flygplanskapningsförsöket hade utspelats redan under 1930-talet fick den nya tekniken inte något genombrott förrän 1960-talets slut. Inledningen var sexdagarskriget 1967 vilket lämnat 700.000 palesteiner utan hemvist och vilket följdes året därefter när den palestinska terroristgruppen Folkfronten för Palestinas befrielse (PFLP) "reclaims territory in the sky" (Grimonprez 2003). PFLP under ledning av läkaren George Habash kapade först i juli 1968 en israelisk El Al passagerarjet och omdirigerade den till Algeriet för att några månader senare attackera ytterligare en El Al jet på Athens flygplats. Detta följdes under de kommande åren av flygplanskapningar, attacker och bombningar riktade mot internationella flygbolag och flygplatser. Den mest spektakulära händelsen var när PFLP under mindre än en veckas tid i 1970 genomförde världens "first large-scale, multinational airplane hijacking episode" i form av ett försök att kapa fem transatlantiska flygplan. Ett av kapningsförsöken misslyckades men tre kapade flygplan flögs till landningsbanan Dawson's Field i Jordanien där de tömdes på de hundratala gisslan och efter en presskonferens sprängdes i luften framför församlade journalister och TV-kameror (Simon 2001, 99). Händelsen döptes till "Skyjack Sunday" och *The Times* utnämnde 1970 till "Year of the Hijacker" och därefter var flygplanskapningar och flygplansbombningar etablerat i terrorismens arsenal (Grimonprez 2003).

En ytterligare del av detta nya fenomen var att en rad speciella teknologier utvecklades eller approprierades för att användas mot flygplan. 1970 använde palestinska terrorister för första gången en lufttrycksdetonerad bomb mot ett passagerarflygplan och 1975 användes ryska granatgevär (RPG-7) och 1978 värmesökande luftvärnsrobotar (SA-7) mot civila passagerarplan (Katz

Två av terrorister approprierade kommunikationssystem: trafikflyg och nyhetstelevision. Tre passagerarflygplan kapade av palestinska terrorister sprängs framför internationella nyhetskameror 12 september 1970 på landningsbanan Dawson's Field i Jordanien (Foto: Bettmann/CORBIS).

2002, 104; Laqueur 1977, 96). Men flygplanskapningarna ledde också till utvecklingen av motteknologier i form av flygplatsröntgen vilket bidrog till en drastisk minskning av flygplanskapningar och -bombningar under 1970-talet (Clutterbuck 1975, 116-19). De palestinska terroristerna och deras fokusering på flygterrorism ledde också till utvecklingen av en ny typ av bomb, den 'mänskliga bomben' eller självmordsbomben. 1972 genomförde nämligen terroristgruppen Japanska Röda Armén för PFLP:s räkning en självmordsattack med handgranater och maskingevär mot en israelisk flygplatsterminal och 1974 började palestinska terrorister själva att utföra liknande självmordsattacker mot israeliska mål. En viktig skillnad mot många senare självmordsattacker var att dessa utfördes av sekulära terroristgrupper (Croitoru 2003, 75-84).

Ett ytterligare stort och med flygterrorismen sammanhörande utvecklingssteg under perioden var approprieringen av mediateknologier. Även om det inte har bedrivits särskilt mycket historisk forskning om detta betonar många terrorismforskare hur media och terrorism har ingått, för att använda ett uttryck från en av forskningsfältets förgrundsfigurer, en delvis "unwilling alliance".

Betydelsen av nya mediateknologier och 1900-talets kommunikationsrevolution och dess "rapid technological development of communications – radio, television, the zoom lens, the electronic news-gathering (ENG) camera, which could transmit instant live pictures relayed to the world by satellite – has made the alliance all the more close and, in material terms, rewarding" (Clutterbuck 1982, 166). 1970-talets spektakulära flygterrorism bidrog också till att decenniet innebar genombrottet för 'television news terrorism' framför allt beroende på ENG-kameran och ett nytt globalt teknologiskt system i form av internationell satellittelevisión. Televisionen är som terrorismteknologi ett tveeggat vapen, något som Richard Clutterbuck betonade under det tidiga 1980-talet: "The most powerful weapon in the terrorist war is the television camera, which is available to either side. The most crucial of the modern martial arts is learning how to use it" (Clutterbuck 1982, 170). Denna vågs terrorister var mycket skickliga i att appropriera televisionsteknologin genom att manipulera och positionera sina propagandistiska våldsdåd så att de skulle tilltala TV-nyhetsprogrammen och "like the clever politician timing the propaganda of the word, they time their deeds to dominate the news, early enough for the evening news bulletins but, above all, late enough to ensure that the government press office cannot get in its own account of the incident" (Clutterbuck 1982, 170).

Framför allt palestinska terroristgrupper som PFLP och PLO var systembyggarna inom detta nya system av "media terrorism" (Simon 2001, 268). Spektakulära mediainriktade terroristattacker varav framför allt flygplanskapningar hade blivit deras viktigaste sätt att publicera sina klagomål. "The great breakthrough into the world of McLuhan", var en beskrivning av "Skyjack Sunday" som i efterhand sågs som ett "watershed in the evolution of terrorism" varigenom "the cause of the Palestinians was now publicized throughout the world" (Simon 2001, 105). Sprängningen av flygplanen med ett värde av 30 miljoner dollar hade filmats av en brittisk journalist som en världsexklusiv nyhet och "rushed" i ett chartrat Caravelleflygplan till en nyhetsstudio i London och "flashed over the TV-screens of the whole world". Avslutningsvis hade journalisten också gjort en prisad TV-dokumentär om händelsen. På detta vis hade terroristerna givits "publicity worth millions of dollar and it was all free" (Schmid & de Graaf 1982, 29).

Den första större terrorishändelse som direktsändes internationellt på TV var PLO-gruppen Svarta Septembers gisslantagning av israeliska idrottsmän vid Olympiska Spelen i München 1972. Denna attack hade planerats mycket medvetet för att utnyttja det internationella TV-uppbåd som samlats för att direktsända spelen till uppskattningsvis 800 miljoner människor världen över. Denna händelse var en brytpunkt i såväl televisionens som terrorismens historia: "Terrorism and the media would never be the same again" (Simon 2001,

264). Den massmediala effekten av attacken beskrevs av en brittisk journalist som att det var "like painting the name of Palestine on the top of a mountain that can be seen from the four corners of the earth" (Peterson 1998, 1).

Ett ytterligare exempel av hur terrorister "took possession of the television screens" kom 1975 när västtyska terrorister kidnappade politikern Peter Lorenz och lyckades att förhandla fram ett frisläppande av fängslade terrorister (Clutterbuck 1982, 170). En västtysk TV-chef har väl illustrerat innebörden av hur terroristernas appropriering 'kapade' TV-mediet:

For 72 hours we just lost control of the medium. It was theirs, not ours ... We shifted shows in order to meet their time-table. Our cameras had to be in position to record each of the released prisoners as they boarded the plane to freedom, and our news coverage had to include prepared statements at their dictate. It's never ever happened before. There is plenty of underworld crime on our screens, but up until now Kojak and Columbo were always in charge ... Now it was the real thing, and it was the gangsters that wrote the script and programmed the mass media. We preferred to think that we were being 'flexible' but actually we were just helpless, as helpless as the police and the Bonn government... Surely it must be the first recorded case of how to hijack a national TV network! (Schmid & de Graaf 1982, 48).

Avslutningsvis kan det också argumenteras för att massmedia hade en vidare betydelse för denna terroristvåg genom att de också var indirekt *ansvariga* för dess uppkomst, åtminstone vad gällde de västtyska terroristerna. Tillsammans med italienska terrorister sades de ha utvecklat "the most sophisticated media strategies of all European terrorists" och det verkar som att deras motivation kom genom den identifikation med människor i andra delar av världen som massmedia möjliggjorde:

Their social consciousness was awoken by their identification with the victims of the Vietnam war and with the poor in the Third World. The public media had helped to foster this identification. As one author put it: 'they got a regular stirring up from "the media" – pity and indignation roused on behalf of story characters, existing or not. Learning about wars, exploitation, oppressions in the same way as they learned about the fate of fictional victims, they felt strongly not because they were a generation of visionaries but because they were a generation of televisionaries.' (Schmid & de Graaf 1982, 45-46).⁸

Den fjärde vågen: Ett nytt sociotekniskt system?

Diskussionen kring den fjärde vågen av religiös terrorism har varit fokuserad på hur under denna våg – till skillnad mot tidigare moderna exempel där religion huvudsakligen var underordnade element i olika terrororganisationers doktriner – religion nu hade fått "a vastly different significance, supplying justifications and organizing principles". Även om islam enligt Rapoport "is at the heart of the wave" finns det många framträdande exempel på terroristgrupper från andra religioner såsom kristendom, hinduism, sikhism, judendom

och buddhism. Tre av vågens pionjärer i användningen av biologiska och kemiska vapen var en hinduistisk, kristen respektive buddistisk grupp.⁹ Framför allt den buddistiska sekten Aum Shinrikyos användning av saringas i Tokyos tunnelbanesystem 1995 skapade "worldwide anxiety that various groups would soon use weapons of mass destruction" (Rapoport 2004, 61). Denna fruktan tillsammans med al-Qaedas olika attacker användes som indikationer på att terrorismen genomgått en radikal förändring mot en "ny" terrorism mer fokuserad på urskillningslösa massmord och massförstörelse än tidigare.

När man tittar på denna period ur teknologisk synvinkel så ges ett annat perspektiv på om det är ett nytt terrorsystem som kan skönjas. Vad som kan sägas med säkerhet är att det är inte frågan om ett systemskifte vad gäller det gamla systemets kärnteknologier. Alla farhågor och förutsägelser om en ökad användning av biologiska, kemiska och nukleära massförstörelsevapen har hittills visat sig vara obefogade eller överdrivna. Eldvapnet och bomben är fortfarande de dominerande teknologierna framför allt i form av bilbomber och hemmagjorda IED-bomber. Detta med den reservationen att vad som tidigare betraktades som konventionella bomber, som stora bilbomber som de som användes mot amerikanska och franska militärbarracker i Beirut 1983 och vid bombdådet i Oklahoma City 1995, numera klassificeras som massförstörelsevapen av flera myndighetsorganisationer. Vidare genomgår den mänskliga bomben en förändring under perioden. Dels utvecklas mer differentierade taktiker – som användningen av självmordsbilbomber – och teknologier som den mänskliga kryssningsroboten utvecklad av ingenjörerna Khalid Sheik Mohammed och Ramzi Yousef och det självmordsbälte som konstruerades av Hamas bombmakare Yahya "Ingenjören" Ayyash. Dels förändras bomben genom att många självmordsbombningar nu blev uttryck för religiösa doktriner och utfördes med religiösa motivationer och sanktioner. Hur radikala dessa förändringar egentligen är kan diskuteras men det är tydligt att många västliga kommentatorer upplever det som en revolution av den existerande terrorismen.

En markant teknologisk förändring under den fjärde vågen rör terrorismens mediateknologier vilka har genomgått en viktig utveckling vad som har betecknats "television terrorism" men vilket bättre kan benämnas video eller camcorder terrorism (Livingstone 1985, 218). 1980-talet innebar ett genombrott av terroristers egenproducerade (mot)media som distribueras antingen via nyhetsmedia eller oberoende till terroristernas stödgrupper och/eller allmänheten. Detta var ett resultat av den 'demokratisering' som den tidigare exklusiva och kostbara teknologin genomgick när videokameror och redigeringsutrustning förbilligades och de färdigheter som behövdes blev mer tillgängliga. För att citera en bekymrad amerikansk röst under vågens inledningsperiod:

In the same way that the technological evolution in television is responsible for changing the dynamics of news broadcasting, it is now altering the strategy and the methods terrorists employ to gain access to the media and thus communicate their grievances and demands to the general public. It used to be that professional video cameras were owned and operated by the major television stations. Few could afford \$80,000 for a camera or had the required knowledge in electronics to operate the sophisticated machinery. Recent advances in the development of video technology, however, have made electronic communication affordable and accessible to the lay public. Compact and easy to operate professional cameras can be purchased for less than \$6,000. Home video cameras cost much less. Thus terrorists can easily get their hands on portable video cameras and recorders. Such a development forebodes a new era of terrorism and is likely to kindle serious problems for the media and government officials. The opportunities to manipulate the media through video communication present a new threat to the Western world and could lead to a crisis in the First Amendment and the free flow of information because of its unique power to transmit horror or provocations (Livingstone 1985, 213-214).

Det finns rapporter att västtyska terrorister försökte att använda videofilmade uttalanden redan under 1970-talet men det är först under 1980-talet som det får sitt verkliga genombrott.¹⁰ Under det tidiga 1980-talet var Djurens befrielsefront (ALF) den mest sofistikerade gruppen och den videofilmade många av sina inbrott i djurförsökslaboratorier (Livingstone 1985, 214, 217). Videokameror har därefter använts av terrorister på många olika sätt för att producera olika former av nyhetsmedia såsom programmatiska uttalanden av terroristgrupper, skildringar av attentat, vädjan från och avrättningar av gisslan, 'inbäddade' videoreportage av terroraktioner, "martyrvideor" från självmordsbombare och till och med nyhetsprogram som "Kalifatets röst" också känt som "al-Qaeda TV" vilket distribuerades via Internet under 2005. Videotekniken har dessutom använts för att göra 'elektroniska bombmanualer' i form av instruktionsfilmer om hur man konstruerar olika typer av bomber och andra helvetesmaskiner på effektivast vis. 1985 skrev en politisk pressekreterare att även om terrorister försökte att fånga "the public's attention, yet the most vivid and shocking aspect of their crime – the visual explosion and subsequent death of innocent people – is never communicated" (Livingstone 1985, 216-17, 226). Barriären bröts redan samma år genom att NBC i april 1985 visade en självmordsbilbomb i Libanon som hade spelats in med en hemvideokamera från ett tak flera kvarter från bombningen. Det andra Gulfkriget gjorde detta till en generellt accepterad praktik, numera dessutom förstärkt med massdistribution via Internet.

För att sammanfatta vågen ser det ut som den mest markanta förändringen av det existerande terrorismsystemet mer rör dess dominanta mål och kultur än dess olika teknologier. Att periodens terrorism från att vara fokuserad på att åstadkomma tillräcklig död och förstörelse för att erhålla politiskt erkännande och inflytande nu övergått till att ha som mål att åstadkomma så mycket död och förstörelse som möjligt samt att religiösa motiveringar har blivit mer

utbredda och markanta. Denna doktrinära förändring avspeglas delvis i användningen och utvecklingen av mer kraftfulla bombteknologier och ideologiska modifikationer av mänskliga bomber men än så länge är det för tidigt att säga om detta innebär ett helt nytt system för terrorism.

Avslutning:

Från doktrinära vågor till teknologiska lager

För att avslutningsvis sammanfatta denna diskussion vill jag återvända till dess ursprung och till giljotinteknologin och låta den illustrera två slutsatser rörande sammanhanget mellan teknologi och terrorism. Den första slutsatsen är en insikt om att om vi fokuserar på terrorismens teknologier snarare än dess doktriner får vi en mindre revolutionerande bild av terrorismens historia. I Rapoports skildring drar olika doktrinära vågor in över terrorismen och ersätter och överflyglar varandra eller åtminstone försvagas när generationerna av doktrinärer dör av eller förändrar sina idéer och känslor. Vad vi däremot ser när vi studerar terrorismens teknikhistoria är att det är sällsynt att en terrorteknologi försvinner eller tas ur bruk, ett av de få exemplen är faktiskt giljotinen. Istället för en historia om ombyten och omvälvningar får vi mer en skildring av kontinuitet och konservatism. De går inte mode i teknologier utan de gamla teknologierna bevaras och blir till skillnad från doktriner aldrig riktigt omoderna. För en terrorismens historia skriven utifrån dess teknologier är därför 'lager' en mer passande metafor än 'vågor'. På samma sätt som för geologiska skapelseprocesser innebär introduktionen av nya teknologier att nya lager läggs till en urgammal grund, den materiella grund på vilken terrorister och dess offer vandrar.

För att diskutera min andra slutsats vill jag återvända till den moderna terrorismens uppkomst och giljotinteknologin. Regina Janes har i en studie av giljotinens symboliska representationer under och efter skräckväldet beskrivit hur de formade förståelsen av den franska revolutionen och dess urprung:

Yet the guillotine is more than a figure. In its origins and its actions, the guillotine shaped the views of the history that turn to it as emblem. Its technological and mechanical efficiency provided more than a metaphor; it supplied a conception. Without the guillotine, [Thomas] Carlyle's Terror could never have been so implacable or so remorseless. As texts so commonly do, the guillotine redefined the historical space it entered (Janes 1991, 44).

Men teknologier omskapar inte bara det historiska rummet genom dess representationers symboliska makt utan också genom artifakternas materiella makt. Sådana diskussioner om betydelsen av teknikens materiella effektivitet och verkan är något som ofta undviks av historiker av rädsla för att beskyllas

för att vara teknikdeterminister. Så hur påverkar våra teknologier oss och hur påverkade terrorismens tekniker terrorismen? Frågan rör den tekniska effektivitetens roll i att forma historien, spelar det någon roll i och för vår historia hur bra, effektiva, kraftfulla våra maskiner är? Svaret på dessa frågor hade livsavgörande betydelser för terrorismens användare och offer och den kvarvarande frågan som vi lämnas med är hur vi kan få det att också betyda något för terrorismens historiker och dess historier.

Noter

1. Tidiga versioner av denna artikel har presenterats vid 2006 SHOT Annual Meeting i Las Vegas samt vid seminarier på Aarhus universitet, Case Western Reserve University, DTU, Imperial College London, Northwestern University, University of Chicago, University of Edinburgh och University of Wisconsin-Madison. För inspirerande kommentarer vill jag framför allt tacka Ken Alder, Lars Erslev Andersen, Justine Cassell, David Edgerton, Per Klüver, Miriam Levin, David Mindell, Eric Schatzberg, Anne Sørensen, Mikkel Thorup, Andrew Warwick och Nina Wormbs.
2. Min beskrivning av thugs som användande sakrala teknologier utgår från Rapoporters konventionella skildring av thugs som religiöst motiverade. En troligtvis mer korrekt tolkning beskriver thugs som en mer sekulärt motiverad och mer diversifierad form av banditer, se: Wagner 2004, Lloyd 2006. Detta är en av flera moderna delvis motstridiga omtolkningar av thugs vilken om den visar sig hålla negerar Rapoporters tolkning av thugs som religiösa terrorister men inte min betoning av den kritiska betydelsen av särskilda teknologier i dess verksamhet vilket framgår av att flertalet banditvarianter namngavs och särskildes utifrån specifika teknologier, se: Wagner 2004, 956-59, 77n.
3. En genomgång av den ledande teknikhistoriska tidskriften *Technology and Culture* ger endast en substantiell empirisk artikel om terrorismens teknikhistoria, (Walker 2001). Den mest intressanta och relevanta artikeln av en teknikhistoriker är Bertho Lavenir 2002, vilken ger en översikt av terrorismens teknikhistoria från den franska revolutionen till idag. En redigerad och förkortad version har publicerats som Bertho Lavenir 2003. Andra teknikhistoriskt relevanta artiklar är Larabee 2003, Jensen 2004 och Clutterbuck 2004.
4. För en utmärkt skildring av vad som av många skulle beskrivas som ett exempel på statsterrorens teknikhistoria, se: Sherry 1987.
5. För en startpunkt till en sådan forskning se: Harvey 1991.
6. En modifiering av denna teknologi, den s.k. fjäderbomben användes under 1950-talet av den amerikanska militären som en spridningsteknik för biologiska agenter vilket gav USA "its first limited anticrop biological warfare capability". Se Whitby 2006, 218.
7. Uppmärksamhet i internationella media hade också varit ett mål för grupper under den andra vågen, framför allt FLN i Algeriet, men det lär ha fått sitt genombrott som en dominant taktik först under den tredje vågen.
8. Något mer svårgripbart att beskriva men därför inte obetydligt är att ett ytterligare massmedium i form av spelfilmen blev ett viktigt media för terrorister. Det finns många berättelser, om dock anekdotiska, om den inspiratoriska betydelsen av filmer som Gillo Pontecorvos *Slaget om Alger* (1966) och Costa-Gavras *Gisslan* (*État de siège*) (1972) för olika

terroristgrupper som Symbiotiska Befrielsearmén och "Weather Underground". Se Ayers 2001; Bill Ayers & Bernardine Dohrn privat kommunikation med författaren. I ett fall hade en terrorist som krav att en spelfilm, *Mohammed, Messenger of God* (1976) skulle bannlysas från amerikanska biografer, se: Schmid & de Graaf 1982, 41.

9. Dessa var Bhagwansekten, "The Covenant, the Sword and the Arm of the Lord" (CSA) och Aum Shinrikyo.
10. Anne Sørensen, privat kommunikation med författaren.

Litteratur

- Applbaum, Arthur Isak 2000, *Ethics for Adversaries: The Morality of Roles in Public and Professional Life*. Princeton: Princeton University Press.
- Arey, James A. 1973, *The Sky Pirates*. London: Ian Allan.
- Benjamin, Gerald (red.) 1982, *The Communications Revolution in Politics*. New York: Academy of Political Science.
- Bertho Lavenir, Catherine 2002, "Bombes, protes et pistolets: Les âges médiologiques de l'attentat", *Cahiers de médiologie*, 13, 17-35.
- Bertho Lavenir, Catherine 2003, "Bombs, Printers, and Pistols: A Mediological History of Terrorism", *History and Technology*, 19, 1, 54-62.
- Carlson, Andrew R. 1972, *Anarchism in Germany: Vol. I The Early Movement*. 2 vols. Metuchen: The Scarecrow Press.
- Clarke, David (red.) 2004, *Technology and Terrorism*, New Brunswick: Transaction Books.
- Clutterbuck, Lindsay 2004, "The Progenitors of Terrorism: Russian Revolutionaries or Extreme Irish Republicans?", *Terrorism and Political Violence*, 16, 154-81.
- Clutterbuck, Richard 1975, *Living with Terrorism*. London: Faber & Faber.
- Clutterbuck, Richard 1982, "Terrorism and Urban Violence", i: Benjamin 1982, 165-175.
- Croitoru, Joseph 2003, *Der Märtyrer als Waffe: Die historischen Wurzeln des Selbstmordattentats*. München: Carl Hanser Verlag.
- Cronin, Audrey Kurth & James M. Ludes (red.) 2004, *Attacking Terrorism: Elements of Grand Strategy*. Washington DC: Georgetown University Press.
- Davis, Mike 2006, "The Poor Man's Air Force: A History of the Car Bomb (Part 1)", 12 april, *TomDispatch.com*, (<http://www.tomdispatch.com/index.mhtml?pid=76140>).
- Fahrer, Marius 1999, "Politics and Medical Education in the Times of the French Revolution, Napoleon I and Restauration", *Australian and New Zealand Journal of Surgery*, 69, 4, 289-290.
- Gibson, Nigel 1996, "Jammin' the Airwaves and Tuning Into the Revolution: The Dialectics of the Radio in *L'An V de la révolution algérienne*", i: Gordon et al. 1996, 273-282.
- Gordon, Lewis R., T. Denean Sharpley-Whiting & Renée T. White (red.) 1996, *Fanon: A Critical Reader*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Grimonprez, Johan 2003, *Dial H-I-S-T-O-R-Y*. Ostfildern: Hatje Cantz.
- Harvey, A.D. 1991, "The Pistol as Assassination Weapon: A Case of Technological Lag", *Terrorism and Political Violence*, 3, 5, 92-98.
- Henkels, John B. 1997, *They Also Serve: An Armorer's Life in the ETO*. Pittsburgh: Dorance Publishing.
- Hoffman, Bruce 2006, *Inside Terrorism*, 2nd rev. & exp. ed. New York: Columbia University Press.
- Janes, Regina 1991, "Beheadings" *Representations*, 35, Summer, 21-51.
- Jenkin, Tim 1987, *Escape from Pretoria*. London: Kliptown Books.
- Jensen, Richard Bach 2004, "Daggers, Rifles and Dynamite: Anarchist Terrorism in Nineteenth Century Europe", *Terrorism and Political Violence*, 16, 116-53.
- Katz, Doris 1953, *The Lady was a Terrorist During Israel's War of Liberation*. New York: Shiloni.

- Katz, Samuel M. 2002, *Relentless Pursuit: The DSS and the Manhunt for the Al-Qaeda Terrorist*. New York: Forge Books.
- Kegley, Charles W., Jr (red.) 2003, *The New Global Terrorism: Characteristics, Causes, Controls*. Upper Saddle River: Prentice Hall.
- Kershaw, Alister 1993 (1958), *A History of the Guillotine*. New York: Barnes & Noble Books.
- Laqueur, Walter 1977, *Terrorism*. London: Weidenfeld and Nicholson.
- Larabee, Ann 2003, "A Brief History of Terrorism in the United States", *Knowledge, Technology, and Policy*, 16, 21-38.
- Lenotre, G. [Théodore Gosselin] 1929 (1893), *The Guillotine and its Servants*. London: Hutchinson & Co.
- Livingstone, Neil C. & Terrell E. Arnold (red.) 1985, *Fighting Back: Winning the War against Terrorism*. Lexington: Lexington Books.
- Livingstone, William D. 1985, "Terrorism and the Media Revolution", in: Livingstone & Arnold 1985, 213-227.
- Lloyd, Tom 2006, "Acting In The 'Theatre Of Anarchy': The 'Anti-Thug Campaign' and Elaborations of Colonial Rule in Early Nineteenth-Century India". *Edinburgh Papers in South Asian Studies*, No 19. Edinburgh: Centre for South Asian Studies, University of Edinburgh.
- Mayer, Arno J. 2000, *The Furies: Violence and Terror in the French and Russian Revolutions*. Princeton: Princeton University Press.
- McCoy, Alfred W. 2006, *A Question of Torture: CIA Interrogation, from the Cold War to the War on Terror*. New York: Metropolitan books.
- Most, Johann 1978 (1885), *Science of Revolutionary Warfare: A Handbook of Instruction Regarding the Use and Manufacture of Nitroglycerine, Dynamite, Gun-Cotton, Fulminating Mercury, Bombs, Arsons, Poisons, etc.* El Dorado: Desert Publications.
- Mukerji, Chandra 2003, "Intelligent Uses of Engineering and the Legitimacy of State Power", *Technology and Culture*, 44, 655-676.
- Peterson, Scott 1998, "Terrorism's Trend Lines", *Christian Science Monitor*, 10 October.
- Rapoport, David C. 1984, "Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Traditions", *American Political Science Review*, 78, 658-677.
- Rapoport, David C. 2003, "The Four Waves of Rebel Terror and September 11", i: Kegley 2003, 46-73.
- Rapoport, David C. 2004, "The Four Waves of Modern Terrorism", i: Cronin et al. 2004, 46-73.
- Robin, Marie-Monique 2004, *Video Death Squadrons: The French School*.
- Robin, Marie-Monique 2005, "Counterinsurgency and Torture: Exporting Torture Tactics from Indochina and Algeria to Latin America", i: Roth & Worden 2005, 44-54.
- Roth, Kenneth & Minky Worden (red.) 2005, *Torture: A Human Rights Perspective*. New York: New Press.
- Schmid, Alex P., & Janny de Graaf 1982, *Violence as Communication: Insurgent Terrorism and the Western News Media*. London: Sage.
- Schmid, Alex P., & Albert P. Jogman 1988, *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories, & Literature*. 2nd exp. ed. London: Sage.
- Sherry, Michael S. 1987, *The Rise of American Air Power: The Creation of Armageddon*. New Haven: Yale University Press.
- Simon, Jeffrey D. 2001, *The Terrorist Trap: America's Experience with Terrorism*, 2nd ed. Bloomington: Indiana University Press.
- Sprinzak, Ehud & Idith Zertal 2000, "Avenging Israel's Blood (1946)", i: Tucker 2000, 17-41.
- Sørensen, Anne Ingeborg 2003, *Terrorisme: Studier i begreber, ideologi og eksterne alliancer med særligt henblik på den vesttyske røde terrorisme*. Århus: Aarhus Universitet.
- Tenner, Edward 2004 (2001), "The Dark Side of Tinkering", i: Clarke 2004, 167-170.
- Tucker, Jonathan B (red.) 2000, *Toxic Terror: Assessing Terrorist Use of Chemical and Biological Weapons*. Cambridge: MIT Press.

- Wagner, Kim A. 2004, "The Deconstructed Stranglers: A Reassessment of Thuggee", *Modern Asian Studies*, 38, 4, 931-963.
- Walker, J. Samuel 2001, "Regulating against Nuclear Terrorism: The Domestic Safeguards Issue, 1970-1979", *Technology and Culture*, 42, 107-132.
- Weinberg, Leonard, Ami Pedahzur & Sivan Hirsch-Hoefler 2004, "The Challenges of Conceptualizing Terrorism", *Terrorism and Political Violence*, 16, 4, 777-794.
- Wheelis, Mark, Lajos Rózsa, & Malcolm Dando (red.) 2006, *Deadly Cultures: Biological Weapons Since 1945*. Cambridge: Harvard University Press.
- Whitby, Simon M. 2006, "Anticrop Biological Weapons Programs", i: Wheelis et al. 2006, 213-223.